

SLUŠANJE I RAZUMIJEVANJE GOVORNOG ENGLESKOG JEZIKA

Govorna komunikacija, na materinskom ili stranom jeziku, bit će uspješna samo onda ako oba sudionika dobro obave svoj posao: govornik mora suvislo sročiti poruku, a slušatelj je mora uhvatiti i pravilno interpretirati.

Za govornu komunikaciju na stranom jeziku potreban je preduvjet poznavanje njegova fonološkog sistema, gramatičke strukture i leksika. To, međutim, nije dovoljno za emitiranje poruke, a ni za njezino primanje, odnosno pravilnu interpretaciju.

Budući da nam se čini da se emisiji gorovne poruke pri učenju engleskog jezika poklanja — s pravom — mnogo pažnje, u ovom ćemo se napisu pozabaviti drugom stranom komunikacije: primanjem i razumijevanjem poruke. Predmet je ovog članka, dakle, slušanje i razumijevanje engleskog jezika kako ga spontano govore izvorni govornici u neformalnim situacijama.

Primijetili smo da na svim stupnjevima učenja, pa i najvišem, govornu kompetenciju ne prati kompetencija u slušanju i shvaćanju vezanog neformalnoga govora. Često se, naime, događa da napredni učenik ili student, koji vrlo dobro govori engleski, doživi pravi šok kad se nađe na engleskom govornom području te pokušava komunicirati s izvornim govornicima, slijediti razgovor ili diskusiju među njima. Problem je najčešće u tome što naš učenik teško razumije izvornoga govornika i u najjednostavnijim svakodnevnim situacijama, a da i ne govorimo o složenijima.

Moramo napomenuti da se sva naša razmišljanja kreću u sferi RP (Received Pronunciation), u njegovu proširenu značenju.² To je način izgovora kojim se služe obrazovani Englezi, izgovor koji svi izvorni govornici razumiju. Napoljan, to je izgovor koji se podučava u našim školama i na kojem se baziraju svi audio-tečajevi engleskog kao stranog jezika.

Očito je, dakle, da naš učenik u svojstvu primaoca poruke često iznevjeri. Najvjerojatnije, akustički signali koje njegovi slušni organi registriraju ne odgovaraju unaprijed naučenim zvučnim shemama, pa nastaje kratki spoj. Znači da zvučne predodžbe koje naš učenik očekuje ne odgovaraju onima koje producira izvorni govornik. Ako idemo do kraja, to bi moglo značiti da podučavamo krivi izgovor! To, naravno, nije točno, a dokaz je to što izvorni govornici bez teškoća razumiju naše učenike i studente i obično hvale njihov izgovor. Istina je, naravno, da izvorni govornici govore drukčije kad govore polaganom, pažljivo i jasno, nego kad spontano razgovaraju u neformalnim situacijama, premda sve ostaje u sferi RP.

Većina audio-tečajeva je iz pedagoških razloga snimljena polaganim i jasnim načinom govora i to je način koji se podučava u našim školama, koji naši učenici oponašaju i koji očekuju od izvornih govornika u svakoj situaciji. Kada su suočeni sa spontanim neformalnim engleskim, bilo na vrpci, televiziji, u kinu

¹ Kod nas riječ »razumijevanje«, »shvaćanje« odgovara engleskoj riječi *comprehension*, dok »slušanje« odgovara engleskom *listening*.

² G. Brown, *Listening to Spoken English* Longman, 1977. str. 10—11.

ili u životu, nastaju problemi, razočaranja, pomanjkanje samopouzdanja i sumnje u sve što je naučeno. *Informal* način govora sve se više širi, postaje moderan, i danas se tako govori i na radiju i na televiziji, on se uspješno probija u sveučilišne predavaonice. I zato je našem učeniku potrebno pomoći da nauči slušati i razumijevati taj spontani neformalni engleski.

Pokušat ćemo analizirati neke od razlika u realizaciji govornog engleskog između tzv. *slow colloquial* i *informal* načina govora. Pozabavit ćemo se isključivo govornikovom artikulacijskom realizacijom i slušateljevom percepцијом govora, a ne razlikama u strukturi i leksiku, koje također mogu postojati. Neke od pojava koje ćemo spomenuti javljaju se i u *slow colloquial*, ali se pri podučavanju obično zanemaruju na račun drugih, važnijih. Međutim, u kombinaciji s pojавama specifičnim za *informal speech* mogu uzrokovati teškoće pri slušanju i razumijevanju.

Uzmimo kao primjer glasove. Njihov se fonetski opis gotovo redovito odnosi na izolirani glas, izvan svakog konteksta. To je potrebno zbog pedagoških razloga, ali je učenike nužno upozoriti na to da se ti glasovi malo drukčije realiziraju u vezanom govoru, jer će njihov izgovor ovisiti o susjednim glasovima i o mjestu koje zauzimaju u slogu ili riječi.

U razgovoru o eksplozivima potrebno je, npr., spomenuti činjenicu da se razlika između zvučnog i bezvučnog para na kraju riječi gotovo isključiva realizira duljinom prethodnog samoglasnika, a na početku riječi u tzv. aspiraciji koja prethodi naglašenom samoglasniku. Možda je potrebno upozoriti i na razlike u realizaciji eksploziva, osobito /t/ i /k/ na početku naglašenog i naganlašenog sloga. Tako se u spontanom neformalnom govoru /t/ u riječi *completed*, /kɒm'pli:tɪd/*, npr. realizira kao neka vrsta alveolarnog frikativa sličnog /s/ ali s manje frikcije. Dakle, nema karakteristične »eksplozije« koju učenik automatski vezuje za eksplozive i koju očekuje u svakom slučaju ako nije upozoren.

Primjetili smo da su razlike u duljini samoglasnika i diftonga potencijalna pri slušanju i razumijevanju ne samo polagana i jasna govor, već i izolirani riječi. Ako se engleski samoglasnici jednostavno podijele u duge (uključujući diftonge) i kratke, i ako se ta tvrdnja ilustrira primjerima kao *bead* — *bit*; *cord* — *cot* itd., onda učenik zaključuje da su engleski dugi samoglasnici međusobno jednako dugi i da su jednako dugi na svima mjestima u slogu/riječi, odnosno u vezanom govoru. Međutim, duljina engleskih samoglasnika je varijabla koja ovisi o nizu činilaca, na primjer:

- je li samoglasnik u naglašenu ili nenaglašenu slogu,
- je li riječ u kojoj je jednosložna ili višesložna,
- je li samoglasnik na kraju riječi prije pauze ili iza njega slijedi zvučni, odnosno bezvučni suglasnik.

Vrlo je uočljiva razlika u duljini trajanja »dugog« samoglasnika, na primjer /i:/ u riječima kao što su *heat* — *heed*. Osim toga, nisu svi tzv. dugi samoglasnici međusobno jednako dugi, kao što ni svi tzv. kratki samoglasnici nisu međusobno

* Kose zagrade // ćemo ovde upotrebljavati kada budemo govorili o fonemima apstrahirajući afolonske realizacije, dok ćemo četvrtaste zagrade [] upotrebljavati da bismo iskazali specifičnosti afolonske realizacije.

* Budući da iz tehničkih razloga ovde ne možemo uvesti fonemsку transkripciju iz najnovijeg izdanja Jonesovog Izgovornog rječnika (*English Pronouncing Dictionary*, Fourteenth Edition, 1977), služit ćemo se transkripcijom iz prijašnjih izdanja istog rječnika.

jednako kratki. Tako je, na primjer /i:/ kraći nego /ɔ:/ ili /u/. Takvim detaljima treba posvetiti pažnju već dosta rano pri podučavanju, pa ako se i zanemare u vježbama izgovora, važno je na njih upozoriti, ilustrirati ih primjerima i dati vježbe za »ear training« — vježbe slušanja.

Kada govorimo o glasovima, potrebno je spomenuti i eventualne tendencije u razvoju pojedinih glasova, npr. da se u govoru mlađe generacije diftong /eə/ često izgovara kao dugi poluotvoreni samoglasnik [ɛ], osobito ispred zvučnih suglasnika i na kraju riječi, npr. u *cared*, *rare*. Takva su pojednostavnjena osobito česta u spontanom neformalnom govoru radi ekonomiziranja artikulacijskim pokretima, npr. *where* [we:], ili *over there* [əʊvə'ðe:]. Poznato je pojednostavnjene diftonga /uə/ u /ɔ:/, npr. u riječima *pure*, *poor*, ili /au/ u [a:]. Npr. *now that* [naðət].⁴

Odstupanja od »rječničkog« izgovora koja smo do sada spomenuli vrlo su blaga i uočljiva već u *slow colloquial*. U brzu spontanu, neformalnu govoru događaju se i mnogo radikalnije promjene, a da bismo ih mogli opisati i objasniti, potrebno se prisjetiti nekih zakonitosti vezanoga govora.

Jedna od najosnovnijih ali i najneuhvatljivijih oznaka vezanoga govora u svakom jeziku jest ritam. Ritam je dio općeg jezičnog utiska a dolazi do izražaja kako u realizaciji vezanoga govora, tako i u pratećim paralingvističkim obilježjima, mimici lica i gestama. Za engleski govorni ritam obično se kaže da je pravilan i da se očituje u pojavi naglašenih slogova u vremenski jednakim razmacima. No ova pravilnost ritma u spontanom govoru nije tako očita kao u dječjim pjesmicama (*nursery rhymes*) ili vježbama za učenje ritma. Zato je potrebno pri slušanju *slow colloquial*, a osobito neformalnog engleskog, pažnju обратити на govorni ritam i na to kako se on manifestira. Osnovno je obilježje engleskoga govornog ritma snažno i jasno izgovoreni naglašeni slog, dok se nenaglašeni slogovi izgovaraju nejasno, tiko, često vrlo brzo, tako da ih je teško razabratiti.

Ako se analiziraju vrste naglašenih riječi, izlazi da su to kao u pravilu tzv. leksičke riječi (imenice, glagoli, pridjevi, prilozi), a to su riječi koje nose sadržaj informacije. S druge strane nosioci rečenične strukture, tzv. gramatičke riječi (članovi, pomoćni glagoli, lične zamjenice, prijedlozi, veznici), većinom ostaju bez naglaska i grupiraju se između naglasaka. Da bi se naglašeni slogovi mogli ponavljati u manje-više jednakim vremenskim razmacima, nenaglašeni slogovi se često skraćuju, reduciraju, jednom riječi mijenjaju svoj izgovor. Ta uzajamna veza između naglaska i ritma u engleskom je neobično važna jer su sva odstupanja od idealnog »rječničkog« izgovora manje ili više uzročno vezana za nju.

Našim je učenicima potrebno pokazati kako govorni ritam funkcioniра u autentičnom neformalnom govoru; prije svega, potrebno ih je naučiti da se pri slušanju usredotoče na naglašene slogove/rijeci jer su oni nosioci poruke, a, osim toga, jasno su i glasno artikulirani. Što se tiče nenaglašenih slogova, slušatelj će jedan dio »uhvatiti«, a jedan dio neće. To se događa i izvornim govornicima. No izvorni govornik automatski »pogađa«, popunjava dijelove koje

⁴ Ovdje se može postaviti pitanje na kojem stupnju učenja treba govoriti o ovim pojma vama. Po našemu mišljenju učenici bi već vrlo rano trebali biti *svesni* mogućnosti ovakvih glasovnih varijacija. Ako su posrijedi djeca, a i odrasli, važno je učenike što više izložiti autentičnom, spontanom govoru izvornih govornika i usmjeravati im pažnju na varijacije u izgovoru glasova.

nije uspio čuti (najčešće dijelove gramatičke strukture), i to na temelju onoga što je prethodno čuo ili znao. Dakle, i našem učeniku treba pomoći da nauči selektivno slušati i stvarati zaključke na temelju onoga što je čuo i razumio.

No nenaglašeni dijelovi vezanoga govora svojim izmijenjenim izgovorom u spontanom neformalnom govoru mogu tako zbuniti slušatelja stranca da se on potpuno izgubi. Da se to ne bi dogodilo, potrebno je analizirati pojave, na primjer redukciju, sažimanje, ispadanje, vezivanje, asimilaciju koje mogu vrlo radikalno promijeniti akustičnu sliku govora, tako da poznate riječi u govoru nizu često postaju nepoznate.

I mi ćemo ovdje ukratko analizirati neke od tih pojava, a cilj nam je da upozorimo na zakonitosti i pravilnosti koje mogu pomoći našem slušatelju.

Asimilacija je međusobno prilagođivanje glasova u govornom lancu. U spontanu neformalnu govoru govornik automatski ekonomizira s pokretima svojih govornih organa kako bi udovoljio govorom ritmu. To se rezultira u manjim ili većim promjenama u mjestu artikulacije ili zvučnosti. Te promjene se događaju unutar riječi ali i na granici među riječima, jer su u govorom lancu glasovi nanizani od pauze do pauze bez obzira na pojedinačne riječi. Tako se, npr., mjesto izgovora velara /g/ pomiče naprijed pod utjecajem prednjeg samoglasnika u riječi *geese*, dok u izgovoru riječi *goose* /g/ ostaje zadujo-jezičan. Takve i slične asimilacije neizbjježivo prate izgovor riječi svaki put kad se izgovore, bez obzira na to da li se javljaju izolirano, u govorom lancu, u *slow colloquial* ili u neformalnu govoru.

No uz takve asimilacije, spontani, brzi govor obiluje asimilacijama na granicama među riječima što zbunjuje slušatelja stranca koji očekuje rječnički prepoznatljive leksičke oblike. I tako, u spomenutu neformalnu govoru *Great Britain* /'greɪt 'brɪtən/ može postati [grei?p 'brɪtən]*, *this year* /'ðɪsjiə/ ['.ðɪsjiə] ili čak [ðɪʃiə], *won't go* /wənt'gou/ se često izgovara ['wəʊn?k'gəʊ].

Uočeno je da su asimilacijama prema mjestu izgovora najviše podložni suglasnici /t, d, n/ na kraju sloga, odnosno riječi, kad odmah iza njih slijedi riječ ili slog koji počinje velarom ili labijalom. Možda je potrebno reći i to da asimilacija obično mijenja suglasnike na kraju riječi, jer suglasnik na početku riječi ima važnu ulogu u procesu identifikacije riječi.

Ako se učenici pripreme na mogućnost pojave asimilacije u govoru, ako im se daju primjeri iz autentičnog neformalnoga govora, lakše će se snalaziti u kontaktima s izvornim spontanim govorom.

Ispadanje ili elizija je pojava koja također može znatno promijeniti oblik riječi u govorom nizu što zbunjuje slušatelja stranca. No i ovdje postoje neke pravilnosti na koje treba učenike upozoriti. Ne možemo pogriješiti ako kažemo da su /t/ i /d/ suglasnici koji najčešće ispadaju, osobito u suglasničkim skupinama. Primjeri kao *first three* [fə:sθri:] ili *discharged prisoners* [dɪs'tʃa:dʒprɪzənəz] i slični, vrlo su česti u neformalnom govoru.

I neki drugi suglasnici ispadaju, na primjer /v, l, r, n, h/, ali možda ne tako često i ne kod svih govornika, no potrebno ih je spomenuti jer su posrijedi riječi koje se vrlo često upotrebljavaju u govoru. Tako /v/ često ispada u nenaglašenim riječima *of* i *have* ako iza njih slijedi suglasnik. Npr. *of course* [ə'kɔ:s]. U složenicama sa *all* /l/ iza /ɔ:/ se često gubi. Npr. *all right* [ɔ:r'rait].

* Da bismo što točnije prikazali promjene u spontanom vezanom govoru morali smo se ponegdje poslužiti simbolima koji se obično ne nalaze u inventaru fonetske transkripcije. Tako npr. [?] predstavlja tzv. »glottal stop«, a znak [:] iza suglasnika znači da suglasnik dulje traje.

Određeni član /ðə/ se često pojednostavljuje na [ə]. Premda u takvim slučajevima nastaje neutralizacija s neodređenim članom, imenica je obično jasno definirana zahvaljujući širem kontekstu, tako da kod izvornoga govornika nema mogućnosti dvoznačne interpretacije poruke.⁵ Vrlo je često i ispadanje /h/, pogotovo u raznim oblicima ličnih zamjenica i pomoćnom glagolu *have*. Npr. *Why have you come?* [·wai·əv ju·kʌm] ili *Can he though?* [kæni·ðəʊ].

Od samoglasnika koje zahvaća elizija najčešće ispada /ə/ u nenaglašenim slogovima, npr. *interest* ['intrəst]. Od ostalih samoglasnika najčešće ispada /i/ u nenaglašenu slogu, npr. *minister* ['minstə]. Mogućnosti ispadanja /ə/ i /i/ označene su već u rječničkom izgovoru pojedinih riječi, ali zbog njihova ispadanja u spontanom neformalnom govoru mogu nastati neobične suglasničke skupine. Npr., *after all* ['a:ftr·ɔ:l]; *back to London* [bæk·t̬lʌndn]. Neke se od suglasničkih skupina, koje ostaju nakon elizije /ə/ ili /i/, po svim pravilima ne bi smjele nalaziti na početku engleskih riječi, npr. *it's not* ['tsnɒt].

Takvi primjeri su nezamislivi u *slow colloquial* ili iza pauze, no u spontanom neformalnom govoru izvorni govornik proizvodi takve kombinacije glasova za koje sam kasnije ne bi vjerovao da ih je izgovorio. Strancu slušatelju, koji ne očekuje takve zvučne signale, te pojave mogu biti nepremostive prepreke u slušnoj percepciji neformalnoga govora.

Ponekad se kao posljedica elizije javlja asimilacija ili po mjestu izgovora ili po zvučnosti, a vrlo su česte i silabifikacije suglasnika. Npr. *Bank of England* [bænkfɪŋglənd] *given to them* ['giv,ntθəm].

Ipak ispadanje je najčešće u tzv. *weak forms* u neformalnom govoru, tj. u nenaglašenim gramatičkim riječima, gdje može doći i do ispadanja cijelih slojava i redukcije preostalih samoglasnika. Npr. *going to be* [gənəbi].

Primjetili smo da vezivanje pomoću tzv. linking, ili intrusive /r/ također zbujuje naše učenike ako nisu upozoreni na mogućnost njihove pojave u spontanom nevezanom govoru; npr. *I won't hear of it*, [aɪ'wəunt 'hiərəvɪt], *drama and music* ['dra:mərən 'mju;zɪk]. I linking i intrusive /r/ se redovito javljaju ispred samoglasnika, i to ako ne prethodi pauza, s tom razlikom da linking /r/ postoji u spellingu i da se mnogo češće upotrebljava u govoru.

Iz ovoga kratkog prikaza nekih pojava koje mogu učiniti govor izvornih govornika nerazumljivim strancu slušatelju, proistjeće da postoji izvjesna pravilnost i fonetska uvjetovanost u njihovu javljanju. Te se zakonitosti mogu sistematizirati i učiti kao ostale pojave u jeziku i u vezi s jezikom. Ako učenik slušatelj unaprijed zna što može očekivati i gdje, bit će mu mnogo lakše registrirati relevantne signale i pravilno ih interpretirati. Prije svega je potrebno mnogo autentičnog neformalnoga govora snimljenog u prirodnim situacijama, te slušanje i analiza tog materijala s obzirom na pojave koje mijenjaju »idealnu« artikulaciju izvornoga govornika.

Ako slušatelj vidi izvornoga govornika, bilo na filmu, bilo u stvarnom životu, onda se on u svojoj percepciji govora oslanja i na neke vizuelne signale. Oni mu osobito pomažu pri prepoznavanju naglašenih slogova: micanje glave, mahanje rukama, mrštenje, dizanje obrva, energičnije pomicanje čeljusti i usana, sve to prati izgovor naglašenih slogova i podređeno je govornom ritmu.

⁵ Asimilacija, a još više elizija često rezultiraju u neutralizaciji nekoga gramatičkog oblika (vidi *discharged prisoners*). Zbog brojnih zalihosnih elemenata izvorni govornik obično nema problema s razumijevanjem, dok slušatelju strancu i to može biti teškoća.

Slušatelj također očekuje neke vizuelne signale u vezi s izgovorom pojedinih samoglasnika i suglasnika. Međutim, ti sagnali mogu nestati ili postati nezamjetljivi u brzom spontanom govoru. Npr. samoglasnici /ɔ:/ i /u:/ u svojem su »idealnom« obliku popraćeni zaokruženim i ispuštenim usnama, no ta se osobina može izgubiti zbog brzine govora i ekonomiziranja artikalacijskim pokretima.⁶

Prema tome, našeg učenika slušatelja treba s jedne strane naučiti kako da se pri slušanju koristi vizuelnim signalima, a s druge strane ga treba upozoriti na to da su i vizuelni signali podložni promjenama u spontanom neformalnom govoru.

Intonacijski signali su također neobično važni pri slušanju i razumijevanju govora, kako *slow colloquiala*, tako i neformalnoga. No dok izvorni govornik bez poteškoća »hvata« i interpretira mnoštvo raznovrsnih intonacijskih signala, čini nam se da bi stranca slušatelja trebalo usmjeriti na to da se najprije nauči koristiti onim signalima koji imaju jasnu funkciju. Na primjer, tonski slog uvijek označuje najznačajniji dio informacije. Budući da su ti slogovi, odnosno riječi, fonetski najuočljiviji, a semantički najvažniji, pri slušanju se potrebno na njih usredotočiti. Osim toga, intonacijski signali pomažu pri grupiranju sintaktičkih jedinica u govorne cjeline, tako da se slušatelju lakše snalaziti u govornom lancu.

Intonacijski obrasci signaliziraju mnoštvo podataka potrebnih za potpuno razumijevanje govora, ali za stranca slušatelja je najvažnije da nauči, npr. da silazni ton redovito signalizira završetak neke misli, dok uzlazni ton obično nagoviještava da još nešto slijedi. Također, i tzv. »yes«/»no« pitanja redovito imaju uzlaznu intonaciju, dok pitanja koja počinju upitnom riječu mogu imati silaznu ili uzlaznu intonaciju.

I kod intonacije, kao i kod artikulacije, postoji niz odstupanja od »idealnoga«. I ta odstupanja imaju svoje uzroke, ali budući da su tu umiješani i neki izvanjezični činiovi, teže ih je predvidjeti i sistematizirati.

Ima još nekih pojava u spontanom neformalnom govoru koje nisu vezane za govornikovu artikulaciju, ali mogu poremetiti ritmički slijed govora, iznenaditi i zbuniti stranca slušatelja, a ponekad čak i drugog izvornoga govornika. Riječ je, naime, o tome da spontani neformalni govor nije uvijek smisljena i logički nanizana cjelina. Izvorni govornik nije uvijek u stanju svoje misli izraziti na najbolji mogući način, često treba vremena da neku misao izrazi ili završi, često se ispravlja i vraća. Sve se to odražava u govoru u nizu poštupalica (npr. *well*, *I mean*, *er*, itd.), pauzama na neočekivanim mjestima (usred gramatički kompaktne cjeline), raznim ispravcima, ponavljanjima riječi, slogova ili cijelih fraza, naglascima na neočekivanim mjestima (npr. na nekoj nevažnoj gramatičkoj riječi) kako bi se dobilo na vremenu. Te pojave su usko vezane za misaone procese pojedinih govornika i nepredvidljive su. Ali stranac slušatelj mora biti spremna na takav govor, a najbolji način da se pripremi jest slušanje i analiza autentičnog materijala.

Htjeli bismo spomenuti i neke paralingvističke elemente koji mogu pomoci, odnosno odmoći pri slušanju i razumijevanju spontanog neformalnoga

⁶ Ta pojava neće zbuniti izvornoga govornika, jer se samoglasnici razlikuju i po nizu drugih parametara. Ako se jedan parametar neutralizira, još ostaju parametri: prednji — stražnji, otvoreni — zatvoreni, da spomenemo samo dva. No kako su zaokružene usne najuočljiviji signal, stranac slušatelj može imati neprilika.

govora. To su, uz mimiku i geste koje redovito prate ritmičke udare, izražaj lica (osmijeh, prezir, bijes)⁷, registar glasa (ispod ili iznad normale za individualnoga govornika), promjene tempa, glasnoća, odnosno šapat, promjena u načinu artikulacije (npr. polagano, precizno artikuliranje usred brzog neformalnoga govora), različite varijacije intonacijskih obrazaca koje na neki način odražavaju govornikov emocionalni stav prema onome što govori. Sve te pojave zajedno s promjenama u izgovoru koje smo već analizirali čine spontani neformalni govor onim što on jest za stranca slušatelja.

Na kraju ove površne analize nekih pojava u spontanom neformalnom govoru potrebno je napomenuti da su za potpuno razumijevanje i tumačenje poruke potrebni još neki elementi koji nemaju izravne veze sa slušanjem i »hvatanjem« zvučnih signala. To su većinom elementi sociolingvističke i psiholingvističke prirode a važno je i poznavanje civilizacije i kulture engleskoga govornog područja. Poznavanje povijesti, društvenog uređenja, načina života, običaja, sve će to pomoći slušatelju da pravilno interpretira pojmove i značenja koja bi inače ostala skrivena. Predznanje o temi razgovora omogućuje lakše snalaženje u danoj situaciji, što pomaže bržem i potpunijem razumijevanju. Svi ti elementi zajedno čine tzv. »scenario« i što je slušateljev scenario iscrpniji i bogatiji, to mu je lakše točno razumjeti poruku, unatoč smetnji u komunikacijskom kanalu, unatoč nepoznavanju cijele jezične građe, unatoč »iskrivljenoj« zvučnoj slici.

Iz svega što je dosad rečeno o spontanom neformalnom govoru i o teškoćama koje uzrokuje kod naših učenika pri slušanju i razumijevanju, jasno proistjeće da se slušanje i razumijevanje autentičnog izvornoga govora mora i može sistematski podučavati i da mu treba pokloniti razmjerno isto toliko pažnje kao i razvijanju gorovne kompetencije jer su međusobno usko vezani i ovisni.

Pomnom i iscrpnom analizom autentičnog materijala potrebno je naše učenike upoznavati s različitim karakteristikama spontanog neformalnoga govora i kod njih postepeno razvijati tehniku slušanja, odnosno »hvatanja« i korištenja svih raspoloživih signala. Treba ih također naučiti da aktiviraju svoje izvanjezično predznanje i koriste se njime. Ta bi tehnika slušanja i »desifriranja« spontanoga govora trebalo da slijedi iste principe koje slijede izvorni govornici u komuniciranju.

Proces slušanja i razumijevanja je veoma složen i ako se pokuša opisati, rastaviti na pojedine faze, čini se kao da te faze vremenski slijede jedna drugu. Međutim, sve se događa vrlo brzo i nekoliko se procesa odvija istovremeno na nekoliko razina. Ipak, može se označiti osnovna »strategija« slušanja koju izvorni govornici primjenjuju nesvesno, a koje bi se stranci slušatelji trebali držati ako žele olakšati slušanje i razumijevanje spontanog neformalnog engleskoga.

Slijed slušanja i razumijevanja trebalo bi da ide od situacije preko ritma, naglaska i intonacije, semantičkog i gramatičkog značenja do glasova. Znači, slušatelj se najprije koristi svim postojećim signalima (paralingvističkim, izvanjezičnim i jezičnim) za razumijevanje situacije i govornikova odnosa prema

⁷ Zbog odsutnosti tih signala teže je razumjeti spontani neformalni govor s vrpce nego kad smo suočeni s govornikom. Međutim, vrpca ima svoje prednosti u procesu učenja jer se može zaustaviti gdje god se želi i ponavljati koliko god se puta želi. Za učenje su idealni filmovi sa zvukom ili video-kasete.

onome o čemu govori. Od mnogobrojnih akustičnih signala slušatelj će najprije registrirati signale za ritam, intonaciju i naglasak. Intonacija mu pomaže da razbije govorni slijed u semantičke i gramatičke jedinice, tonski slog mu označuje što je najvažnije u svakoj jedinici. Naglašeni slogovi, koji su najrazgovjetnije i najpreciznije izgovoreni, slušatelju pomažu da razumije riječi u kojima se nalaze ti slogovi. Budući da su to većinom leksičke riječi koje nose glavni teret poruke, slušatelj već pomalo dobiva uvid u glavni smisao poruke. Nenaglašeni slogovi, odnosno gramatičke riječi se automatski grupiraju oko naglašenih leksičkih riječi i tako se otkriva gramatička struktura poruke. Od svih signala najmanje težine za značenje poruke imaju pojedinačni glasovi i njihova ispravna identifikacija. Ako govorimo o glasovima, onda moramo naglasiti da su za razumijevanje poruke najvažniji samoglasnici u naglašenim slogovima, a oni se najlakše razumiju, jer su najjasnije izgovoreni. Zbog tega pri vježbanju slušanja nije potrebno ići za točnim prepoznavanjem svakog pojedinoga glasa.

U procesu slušanja i razumijevanja izvorni govornik odbacuje niz signala kao zalihosne, a obilato se služi metodom pogadanja. Pogadanje, stvaranje hipoteza, izvođenje zaključaka na temelju predznanja ili onoga što je već rečeno, vrlo je važna komponenta slušanja i interpretacije poruke, a to se može vrlo uspješno vježbati u procesu podučavanja.

Iz ovoga proistječe da se u procesu slušanja i razumijevanja nužno mora griješiti, i to na svim razinama. To se događa svim izvornim govornicima, to se događa, naravno, još više strancima slušateljima. Neke se od tih grešaka isprave u toku daljeg slušanja, a neke prođu nezapažene.

Za stranca slušatelja je najvažnije da se oslobodi pojedinačnih glasova, da »hvata« smisaone cjeline, da nauči reagirati na ritmičke i intonacijske signale i, što je najvažnije, da se ne boji pogadati i griješiti u svojim pretpostavkama.

Ako se pode ovim putem u podučavanju tehnike slušanja i razumijevanja spontanog neformalnog engleskog, uz mnogo vježbanja s autentičnim govorom, naš će učenik, vjerojatno, imati manje poteškoća u komuniciranju s izvornim govornikom. To će se odraziti i na njegovoj govornoj kompetenciji. Učenik će dobiti veću sigurnost u upotrebi engleskog jezika i bit će jače motiviran da produbljuje svoje znanje.

Yvonne Vrhovac

PRIKAZ »FRANCUSKE GRAMATIKE ZA SREDNJE ŠKOLE« JULIJA ADAMOVIĆA IZDANE U ZAGREBU 1894. GODINE

Ime Julija Adamovića usko je vezano za gramatiku i priručnike za učenje francuskoga jezika u Hrvatskoj od kraja 19. do prve polovice 20. stoljeća. Prije pojave toga savjesnog i samoprijegornog učitelja francuskoga jezika i autora gramatike i nekoliko priručnika, u Hrvatskoj se francuski jezik učio uglavnom po njemačkim, austrijskim ili francuskim gramatikama i udžbenicima u njihovu izvornom ili prevedenom obliku. Zato je ime Julija Adamovića kao